

۹۶ / ۳ / ۲۲

مسلا د جرد

منطقه چرا
(شراه / شراء)

باستانی ترین شهر استان مرکزی

تألیف و تحفہ

علی محسنی

www.ketab.ir

سرشناسه: محمودی، علی، ۱۳۱۳ -
عنوان و پدیدآور: میلادجرد: باستانی‌ترین شهر استان مرکزی شامل منطقه "چرا"
(شراه/ شراه)/ تألیف و تحقیق علی محمودی.
مشخصات نشر: تهران: شمس الضحی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۶۴ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک: 978 - 600 - 8097- 09 - 9
ISBN:

نوعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۴۵۳] - ۴۶۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع: میلادجرد
موضوع: Miladجرد (Iran)
رده‌بندی: DSR۲۱۲۱ / ۱/۳۱۳۹۶
رده‌بندی دیوید: ۹۵۵/۱۳۲۳
شماره کتابت سی: ۴۶۴۶۰۶

میلاد جرد (باستانی‌ترین شهر استان مرکزی)

تألیف: علی محمودی

ناشر: شمس الضحی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۶/۰۰۰ تومان

لیتوگرافی: پرتو شمس

چاپ: نگارش

صفحه آرای: محمد درگاهی

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۸۰۹۷ - ۰۹ - ۹

صندوق پستی: تهران - ۳۱۴۱ - ۱۹۳۹۵

مراکز پخش:

- (۱) قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، واحد ۹، تلفن: (۱۰ خط) ۳۷۸۲۲۴۶۶
- (۲) قم، انتهای خیابان صفائیه، بعد از کوچه شماره ۳۹، پلاک ۷۵۹
- طبقه دوم، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۳۷۷۳۷۰۱۱ - ۳۷۷۳۷۰۰۱
- (۳) تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، فروشگاه دلیل ما، پلاک ۶۱، تلفن ۶۶۴۶۴۱۴۱
- (۴) مشهد، چهارراه شهداء، ضلع شمالی باغ نادری، کوچه شهید خوراکیان، مجتمع تجاری گنجینه کتاب، طبقه اول، فروشگاه دلیل ما، تلفن ۵ - ۳۲۲۳۷۱۱۳

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۲۵	سبب‌ها، داستان‌ها و حماسه‌های ملی ایران
۲۶	روش تاریخ‌نویسی قدیم و جدید در ایران
۳۴	شکل حکومت در ایران باستان
۳۸	خاندان میلادیان
۴۴	حکومت "میلادیان" و آزارانی شهرها
۵۱	منابع و مأخذ مهم این باب
۵۳	اسامی خاندان میلادیان
۵۹	سیری کوتاه بر چگونگی تغییر و تحول خطوط باستانی ایران
۶۰	نگاهی به خطوط باستانی ایران
۶۳	ورود آریان‌ها به ایران و انتخاب خط میخی
۷۱	مبادی و راه‌های نفوذ زبان عربی در فارسی
۸۱	حمله عرب به ایران در دوره ساسانیان
۸۴	نفوذ و دخالت تدریجی زبان عربی در فارسی
۹۰	همانند و یکسان شمردن کورش بزرگ هخامنشی با کیخسرو کیانی
۹۱	طرح یکسان و همانند بودن کوروش با کیخسرو
۹۹	پیشینه "میلادجرد" (میلادگرد/میلادگرت)
۱۰۴	تاریخ "میلادجرد" ("میلادجرد"/میلادگرد)

- تطور نام میلاد ۱۱۱.
- نگاهی به معانی و تغییر شکل و تلفظ واژه "میلادجرد" (میلادگرد) ۱۱۷.
- تغییر نام "میلاد" به "مهرداد" "میترا دات" ۱۲۱.
- آیا "میلادجرد" همان ساوه است؟ ۱۲۳.
- جانشین "میلادجرد" از همدان و پیوستن آن بر سلطان آباد (عراق) اراک ۱۲۸.
- اسرار و پایداری در مقابل بیگانگان عامل بقا "میلادجریان" بوده است ۱۳۲.
- ساختار اجتماعی در بایستانی "میلادجرد" ۱۳۷.
- علل عقب ماندگی "میلادجرد" ۱۴۱.
- زبان "میلادجرد" ۱۴۵.
- نام خانوادگی در "میلادجرد" ۱۴۹.
- آمار جمعیت "میلادجرد" ۱۵۸.
- "جابجایی و تغییر محل "میلادجرد" ۱۶۱.
- بخش "میلادجرد" (شق میلادجرد) ۱۶۳.
- روستاهایی که در اراضی "میلادجرد" ساخته شده و اکنون مستند ۱۶۳.
- وجه تسمیه محمدآباد ۱۶۶.
- کار و پیشه ۱۶۷.
- کشت و کار ۱۶۸.
- فضای آموزشی ۱۶۹.
- آثار دینی و عقیدتی ۱۷۰.
- دفاع مقدس ۱۷۲.
- آثار تاریخی "میلادجرد" (میلادگرد) ۱۷۳.
- شکل ظاهری این دژ از آسمان ۱۷۶.

۱۷۷	طرح قلعه‌ها
۱۷۸	مصالح ساختمانی قلاع
۱۷۹	نقش خندق در اطراف شهرها و قلاع
۱۸۱	علت انهدام قلاع و تپه‌های باستانی
۱۸۴	گرمابه کهنه محله "میلاجرد"
۱۸۵	حفاظت و نظافت آن
۱۸۶	وقت استفاده از گرمابه
۱۸۹	آبرسانی و ته‌بیم آب ربخش کشاورزی "میلاجرد"
۱۹۳	اسامی اراضی "میلاجرد"
۱۹۴	روش استفاده از آب شش‌گانه
۱۹۵	چاه‌های نیمه عمیق
۱۹۶	آبیاری تحت فشار و قطره ای
۱۹۷	آب آشامیدنی
۱۹۸	لایروبی نهر (کانال) بزرگ "میلاجرد"
۲۰۰	روش کار
۲۰۵	رودخانه قره چای (کارارود)
۲۰۶	موقعیت جغرافیایی قره چای در ناحیه مرکزی ایران
۲۰۷	مشخصات فنی رود قره چای (کارارود)
۲۰۷	ویژگی قره چای (کارارود)
۲۰۷	وضعیت طبیعی و نظامی دژه پهن‌اور "چرا" و قره چای
۲۰۸	وجه تسمیه قره چای (کارارود)
۲۱۰	سابقه تاریخی قره چای (کارارود)

۲۱۱.....	مشخصات سدهایی که بر روی قره چای و قره سوی ساخته شده
۲۱۳.....	زیستگاه پرندگان مهاجر.....
۲۱۷.....	خاک "میلاجرد" (Xak).....
۲۲۲.....	ریز (Clay).....
۲۲۳.....	گرا (Gravel).....
۲۲۳.....	ماسه (sand).....
۲۲۳.....	قُرق (Gurg) و سنگزار میلادجرد.....
۲۲۷.....	زندگانی سرلشکر علی محمد میرزا فیروز (ناصرالدوله).....
۲۳۳.....	مجموعه اهدایی.....
۲۳۶.....	نظام بهره‌برداری اراضی "میلاد" قبل از فیروز میرزا (فرمانفرما).....
۲۴۳.....	وضعیت جغرافیایی ناحیه "چرا" (شراء/شرا) (čar-rā).....
۲۴۵.....	موقعیت جغرافیایی ناحیه چرا (شراء/شرا).....
۲۴۷.....	موقعیت نظامی ناحیه چرا.....
۲۴۷.....	وجه تسمیه چرا.....
۲۴۸.....	خاک چرا.....
۲۵۰.....	آب و هوا.....
۲۵۱.....	تأملی بر تقسیمات ناحیه چرا (شراء/شراء).....
۲۶۵.....	اسامی مختلف ناحیه "چرا" (شراء/شراء).....
۲۷۸.....	غار کیخسرو در ناحیه شراء (چرا) اراک.....
۲۸۱.....	منابع.....
۲۸۱.....	گذر کیخسرو از ناحیه چرا (شراء/شراء).....
۲۸۳.....	منزل پارتی.....

۲۸۵		ناحیه "چرا" خاستگاه اولیه شهریاران گمنام ابودلف عجلی
۳۰۱		اسامی مشاهیر و قرایا و شهرهای ناحیه چرا (شرا)
۳۱۹		اسامی قرایای بزرگ و شهرها
۳۱۹		بوزن جرد
۳۲۰		شهر جاورسیان (گورسین)
۳۲۱		خسرو ب (خسروگرد)
۳۲۲		وجه تسمیه
۳۲۳		راه جرد (راه گرد)
۳۲۴		وجه تسمیه
۳۲۵		رزقان
۳۲۵		غینرجه
۳۲۷		فامرین
۳۲۸		وجه تسمیه
۳۲۹		قهاوند
۳۳۰		گارزان
۳۳۲		خنداب
۳۳۴		شهر شدن خنداب
۳۳۵		سابقه تاریخی خنداب
۳۳۶		موقوفه بودن خنداب
۳۳۸		خالصه دولتی
۳۴۰		زبان خندابی ها
۳۴۱		وجه تسمیه

۳۴۴	سد انحرافی
۳۴۵	دیزآباد
۳۴۵	سابقه تاریخی
۳۵۰	وجه تسمیه دیزآباد
۳۵۱	آب و تابانی
۳۵۱	دیزآباد از دید سیاحان
۳۵۵	فوران (پوران)
۳۵۶	نامهای مخفف آن
۳۵۷	وجه تسمیه
۳۶۰	نگاهی به گفته های تاریخی
۳۶۴	واقعیه مهمی که باعث شهرت فوران (پوران) گردیده
۳۷۰	کميجان یا کميزان
۳۷۴	تقسیمات کشوری در دوره پهلوی
۳۷۴	اهمیت تقسیمات کشوری
۳۷۹	تغییر نام بلوک شرا (چرا) به وفس
۳۸۲	صورت های مختلف کميجان / کميزان و محل اصلی آن
۳۸۴	وجه تسمیه و نامگذاری کميجان / کميزان
۳۹۰	مراجع
۳۹۱	وفس
۳۹۴	هزاوه
۳۹۵	تعاريف و ضوابط حدود و مرزهای جغرافیایی
۳۹۹	تاریخ عراق

۴۰۰	گفتار ادیب الممالک
۴۰۱	اطلاعات جغرافیایی
۴۰۱	نقشه سلطان آباد و بلوکات آن
۴۰۲	وجه تسمیه
۴۰۵	نقش طبیعت در ساختارهای بلوکه‌های "چرا" (شراء) و فراهان
۴۰۷	وجه تسمیه و نامگذاری چرا (شراء و شراه)
۴۰۹	شکل جغرافیایی و وضع طبیعی بلوک فراهان
۴۱۱	استدراک و استنتاج
۴۱۳	سیدالوزرا قائم مقام در کتاب شاه
۴۱۷	دلایل انتساب و شهرت ابن بزرگانه فراهان
۴۲۲	علاقه فراهانی‌ها به نام فراهان
۴۲۹	بوربور
۴۳۷	کمبجان (کمیزان) در گذر زمان
۴۴۱	درجه و رتبه عزیزآقا آدی بهادر پیش از جنگ خراسان
۴۴۵	پی‌آمدهای ناگواری که در جنگ چالدران نصیب ایران شد
۴۴۶	ایل بزچلو
۴۴۸	وجه تسمیه بزچلو
۴۵۰	کتاب نامه

کُلِّ علمِ لیس فی القرطاس ضاع کُلِّ سرِّ جاوز الاثنین شاع

حضرت امام علی علیه السلام

پیش گفتار

«میلادجر»^۱ (ه. ۱۰۰۰ میلادگرد) یکی از شهرهای کهن ناحیه «پهل» (جبال) (استان مرکزی) است که بن شهرهای همدان، اراک و ملایر واقع شده، بنای آن را به «میلاد گرگین» (میلاد گرگین) یکی از سرداران نامی «کیخسرو کیانی» نسبت می دهند. در آن روزگار به جبال به غیر از هم آن نری و اصفهان شهری دیگر نبوده است.^۲ (تاریخ قم ص ۷۹)

با آن که نام و عنوان و موقعیت جغرافیایی و سابقه تاریخی آن در معتبرترین و قدیمی ترین کتب تاریخی ذکر گردیده، مع الوصف هم در شهرهای قدیمی و آباد ایران، نامش در گردونه جغرافیای تاریخی ایران زمین قرار نگرفته و قاصد و سابقه تاریخی آن معرفی نشده و ناشناخته مانده است. از این روی از سوانح و تاریخین و جغرافی نگاران و محققین پژوهشی جامع و فراگیر بعمل نیامده و معرفی نشده

۱. هردانشی که در کاغذ نباشد (نوشته نشود) ضایع می شود، هر رازی که از بین دو نفر تجاوز کند، ضایع و فاش می گردد (کلیله و دمنه، ص ۳۹، عبدالعظیم قریب).

۲. تألیف حسن بن محمد بن حسن قمی. ترجمه حسن بن علی بن حسن عبدالملک قمی. به تصحیح و تحشیه استاد سید جلال الدین تهرانی. آذر ۱۳۱۳. چاپ دوم

است. بنابراین مطالب و مباحثی که در پی خواهد آمد حول این موضوعات دور خواهد زد.

یکی از عوامل ناشناخته ماندن آن، دور بودن، از مسیر راه‌های تجاری و کانال‌های ترانسپورت سیاحان بوده است. زیرا به تجربه ثابت شده، محل و مکان‌های کوچکی که از گذرگاه‌ها و راه‌های عمومی و تجاری بوده‌اند، در طی زمان و گذشت روزگار، ترقی و توسعه پیدا کرده و به شهری بزرگ و معروف تبدیل گشته و نیز، چه بسیار اتفاق افتاده که شهر مشهور و معتبری در اثر تلاطم ایام، چنان از صفحه گیتی و عرصه جغرافیایی ناپدید و فراموش گردیده که جز نام و نشانی برجای نمانده است. بدیهی است دلایل متعدد دیگری نیز بوده است. البته پیشرفت و ترقی هر محل و مکان اجتماعی وابسته به موقعیت و وضعیت آن‌کین آن مربوط می‌شود.

بهر تقدیر "میلاد جرد" در مسیر پیرامون سپاهیان خودی و بیگانه قرار داشته، بدین لحاظ پیوسته ایام، در اثر تندباد حوادث فاجعه‌آلود و فرودهایی داشته، زمانی، نشو و نما یافته و کانون منطقه بوده است و زمانی، آنجا را دچار مصائب و گرفتاری‌ها گشته و آسیب کلی دیده که چون موی باریک شده، جای هیچگاه گسسته نشده و از صفحه جغرافیایی منطقه محو و نابود نگردیده و در حال حاضر هفتمین شهر استان مرکزی در پهن دشت "شراه" (شراء/چرا) در حاشیه شرقی "قبا" (کوارارد) مرکزی پایدار مانده و به زندگی خود ادامه می‌دهد.

علت اینکه "چرا" پیوسته مورد ستمگری و تاراج و غارت واقع می‌شده کاملاً روشن است. زیرا پهن دشت زرخیزی، در کنار رودی، چنان رونقی به این منطقه بخشیده، که از حیث زندگی و محیط زیستی نسبت به اطراف و همسایگان خود در رفاه نسبی بهتری به سر می‌برده است.

دیگر آنکه از نظر موقعیت جغرافیایی و سوق‌الجیشی حفاظ طبیعی و ارتفاعات و عوارض دیگر که بتواند در ایام ناامنی و خطرات آن را در دامن امن خود گرفته، از گزند متجاسرین حفظ و نگهداری نماید، وجود نداشته. بدین جهت هر از چندگاه متجاوزین به آسانی به داخل آن رخنه کرده و موجبات ناامنی و نابسامانی شده، به چپا و غارتگری "میلاجرد" و اطراف آن می‌پرداختند. اینان بیشتر لشگریان و سپاهیان بودند که از راه معروف "خراسان بزرگ" که بین النهرین را به ماوراءالنهر مربوط می‌سازد، از نهر همدان و ناحیه شراه (چرا) می‌گذشته، یا از سوی شمال و جنوب به مراتب روان‌تر جای (کارارود) که در خط میانی ناحیه "چرا" در جریان است عبور می‌کردند. بدین سبب "دشت چرا" به مثابه چهارراهی بوده که سپاهیان خودی و بیگانه از این محل در حال تردد و گذر بودند. طبیعی است فراخی نعمت و حاصلخیزی "میلاجرد" و حوزه "چرا" بیش از حدی برای متجاوزین به شمار می‌رفته و نظر سپاهیان را به سوی خود جلب می‌کرده است. به ویژه مورد طمع سواره نظام قرار می‌گرفته، خاصه چمنزار (قروق) بسیار وسیع و سرسبز و خرم، "میلاجرد" به راحتی دل از این نزهتگاه و چمنزار بر نمی‌کنند، ترس می‌نماید از ناطق نامناسب و بی‌آب و علف و بیابان‌های خشک و سوزان و اراضی دهشتناک و ارتفاعات صعب‌العبور گردند. لذا با آرامش خاطر مرکوب و احشام خود را در آن مرغزارها می‌گردانند و خود به استراحت می‌پرداختند. تا زمانی که فرمان و دستورات جدیدی صادر نگردد. طبیعی است، سپاهی که نیاز به ارزاق و لوازم داشته بهر وسیله از "میلاجرد" و حومه به چنگ می‌آورده، این نیاز غریزی و همیشگی لشگریان است، که از راه تعدی و غارت و غنیمت‌زدگی کنند. این وضعیت همواره ادامه داشته، بهر جا که می‌رسیدند غنایمی به چنگ می‌آوردند.

این کار سبب می‌شده که مردم نیز حتی الامکان از تحویل مایحتاج اولیه خود سرباز زده و اگر توان آن را داشتند، بشدت برخورد می‌کردند. این حالت عادی هر انسان است که نهایتاً در مقابل زور مقاومت و ایستادگی کند. آنگاه مشکلات و خطی و گرسنگی و بی خانمانی در پی داشته است.

اما این وضعیت یکباره مرتفع و منقطع نمی‌شده بلکه علی‌الذوام از چپ و راست ادامه داشته است. اندیشه اینکه برای گذران زندگی چه راهی انتخاب کنند و در مقابل این ستم‌ها چه تمهیدی بکار برند، پایداری و مقاومت نشان دهند، در آنصورت از هسنی و اقطاع و محو و نابود می‌شدند. یا راه سازش و مدارا در پیش گیرند و سر تسلیم فرار آورند. سر آن حالت نیز مشکلات و عار و ننگ را می‌خریدند و تن به خواری و خفت می‌دادند. بهر حال با مصائب کنار آمده تا روزگار به نحوی بدادشان برسد. علی‌ایحال این مسائل موضوعاتی است که در صفحات آینده بشرح آنها پرداخته خواهد شد.

همینقدر باید اشاره کرد، که پایداری و مقاومت عامل عمده بقا "میلاد جردیان" بوده است.

بنابراین تحقیق و پژوهش اینگونه وقایع و حوادث، و جستجو کردن زوایا و مکان‌های باستانی کشور پهناور ایران زمین، به منظور آشنایی و تعیین اطلاعات عمومی و تحکیم وحدت ملی، وظیفه‌ای است همگانی، به ویژه مکانی چون "میلاد جرد" و ناحیه "چرا" (شراه)، که در لابلای متون کهن در پرده استتار مانده و از دیدگاه تاریخ نویسان و جغرافی نگاران و پژوهشگران افتاده، هرچند در زمان حاضر کوشش و اهتمام جدی از سوی دانشمندان و فضلا و پژوهندگان در پی شناختن و شناساندن جغرافیای تاریخی و حکومت‌های محلی و ساختار اجتماعی و طرز

معیشت و رفتار و آداب و رسوم و فرهنگ و ظهور و تجلی تمدن‌های باستانی و شناخت مرز و بوم و کشف نقاط و مکان‌های قدیم تلاش مستمر و قابل ملاحظه‌ای نشان داده می‌شود. به ویژه کاوش‌های باستانشناسی و حفاریات علمی و زیانناختی از اخگرهای زیر خاکستر بناهای ویران شده، که در دل توده خاکها پنهان مانده، و از نظرها مستور بوده کاوش و جستجو نموده و مورد بررسی قرار می‌دهند، تا بتوانند ژرفای تاریخ و تمدن و هویت و فرهنگ غنی قوم ایرانی را در معرض امل و آرزو درآیند.

"زیرا قوم به تاریخ و گذشته و هویت و موقعیت کشورش را شناسد، مانند شخصی است که از اصل و تبار خویش دور افتاده و آگاهی نداشته باشد."

با این تفصیل ضرورت دانستن این حلقه تاریخی پرماجرا به قدر وسع و توان مورد تحقیق انتقادی قرار گیرد. گرچه هنر کاوش‌های باستانشناسی در ناحیه "چرا" و "میلاجرد" صورت نگرفته تا فرایابها و دریافت‌های علمی بدان افزوده شود. بطور مثال: قلعه تپه (کهن دژ "میلاجرد")، تپه "دولت آباد" میل "جرد"، تپه "دیزآباد"، فوران (فردجان) و خنداب، که از مکان‌های شاخص و قدیم "چرا" (۱۰۰۰ه) به شمار می‌روند، و از نقاط مبنا و علائم و نشانه‌های خاص ناحیه است بعمل نیامده، از این جهت تألیف و پژوهش حاضر مبتنی بر مطالب مکتوب و منقول نیز می‌باشد.

گذشته از متون تاریخی و جغرافیایی معتبر ایرانی - اسلامی و تحقیقات ایران‌شناسان و خاورشناسان و خاطرات سیاحان ایرانی که هریک در جستجوی مقاصد خاص خویش بودند و به نحوی با تاریخ و جغرافیای ایران ارتباط داشتند، بهره جسته‌ایم. مطالب و وقایع را همانگونه، که نقل شده با ذکر منبع و مأخذ مورد

اقتباس قرار داده یا عیناً بذکرشان پرداخته‌ایم. تا گفته و نوشته‌ای بدون سند و مدرک ارایه نگردد.

مجملاً آنکه، آنچه از مشاهیر ثقات و معتبران روایت شده یا شنیده‌ایم با دقت نداریم، در این صحیفه گردآوری شده تا به مدد لطف ربّانی و تأیید یزدانی بتواند در حدّ خود، از یاد رفته‌ها و فراموش شده‌ها را عیان نموده، تا محققین و متتبعین گرانهدری که متیّاه و علاقه خاصی به پژوهش اینگونه مطالب دارند مورد غور و بررسی علمی قرار دهند.

ضمناً کوشش شده است تا تقسیمات و مرزبندی نواحی و اراضی و اماکن و بلاد، و جنبه‌های طبیعی و موقعیت این منطقه، که ناشی از تقسیمات و تغییرات سیاسی و اجتماعی، دست بدست گشته ناماً رعایت گردد و هرآنچه از طبیعت و واقعیت منبعث گشته عیناً درج و حقوق صبیح و تاریخی مربوطه محفوظ گردد.

و اگر مطلب و خبری بوده، که نیازمند به توضیح یا تجزیه و تحلیل داشته، به قدر وسع پیرامون آن شرح و بسط‌هایی داده شده و توجه خاص به آن مبذول گردیده تا حقایق مربوطه آشکار شود.

در این میان قلّت منابع و مآخذ، و یکسان نبودن روش‌های تاریخی و روایی و حماسی و نیمه تاریخی قدیم ایران از یک طرف، و تاریخ عصر حاضر، که مبتنی بر اسناد و مدارک می‌باشد، موضوعی است بسیار با اهمیت، لذا تشخیص و تعیین دوران‌های تاریخی اگر لاینحل نباشد، بسیار غامض و پیچیده است و تاریخ آن عهود را در یک حالت داستانی و روایی و نیمه تاریخی فرو برده، چنانکه وقایعی هم، که واقعیت داشته در پرده ابهام قرار گرفته. دلیل آن را نیز نبودن آثار و اسناد و مدارک مدقّق می‌دانند که در اثر بعد زمان، از میان رفته؛